

Mateusz Rybarski

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0009-0007-6009-0414

Neologizmy słotwórcze w *Obserwatorium Językowym Uniwersytetu Warszawskiego* (na materiale haseł opracowanych do lutego 2022 roku). Część 1: Substantywne derywaty proste

1. Wstęp

Niniejszy artykuł stanowi pierwszą część cyklu publikacji poświęconych 1117 neologizmom słotwórczym zgromadzonym w *Obserwatorium Językowym Uniwersytetu Warszawskiego*¹ – internetowym słowniku nowych jednostek leksykalnych w języku polskim znajdującym się dawniej pod adresem nowewyrazy.uw.edu.pl (z tej wersji korzystałem podczas prowadzonych badań), a obecnie – obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl. Jego celami są prezentacja i analiza 572 wyekscerpowanych z tego źródła substantywnych derywatów prostych. Mówiąc ściślej, chciałbym dokonać ich wyczerpującej, rozłącznej i spójnej klasyfikacji strukturalnej, dzieląc je na coraz węższe klasy wyrazów pochodnych: a) utworzonych za pomocą tej samej techniki derywacyjnej oraz b) zawierających w swojej strukturze ten sam formant afiksalny lub utworzonych za pomocą tego samego formantu paradygmatycznego. Dalsze części cyklu poświęcę kolejno analizie substantywnych konstrukcji złożonych (część 2) oraz formacji adiektywnych i werbalnych (część 3).

Ze względu na rozległość bazy materiałowej w proponowanym w całym cyklu opisie można widzieć nawiązanie do serii monografii referujących oryginalne badania empiryczne nad aktywnością systemu słotwórczego współczesnego języka polskiego [Satkiewicz 1969, Jadacka 2001, Ochmann 2004, Waszakowa 2005], a także do szeregu studiów opartych na uboższej podstawie

1 Ze względu na charakter wykorzystanego źródła materiału językowego oraz weryfikację dokonaną przez redaktorów witryny na podstawie wybranych słowników diagnostycznych przez neologizm słotwórczy rozumiem po prostu leksem motywowany znajdujący się w zasobie haseł OJ UW.

źródłowej [Chruścińska 1975, 1976, 1977; Satkiewicz 1976, 1981; Waszakowa 1994, 2001; Mycawka 2001; Sękowska 2012; Kudra 2013; Ochmann 2013; Dyszak 2014; Tambor 2014]. Należy jednak podkreślić, że żaden z badaczy nie przeanalizował dotychczas w sposób kompletny i systematyczny zbioru wyrazów motywowanych znajdującego się w zasobie haseł OJ UW. Powstała w ten sposób luka ma wypełnić przedstawiany opis.

Podstawę teoretyczną całego cyklu artykułów stanowi drugi tom *Gramatyki współczesnego języka polskiego* [Grzegorzczkowska, Laskowski, Wróbel, red. 1998: 369–370]; jako punkt odniesienia przyjąłem bowiem przedstawiony w niej inwentarz typów derywacji słowotwórczej charakterystyczny dla współczesnego języka polskiego². Obejmuje on następujące rodzaje formantów: 1) niezłożone: a) afiksalne (sufiksalne, prefiksalne, interfiksalne, postfiksalne), b) paradygmatyczne (zmiana końcówek, zmiana przyrostka tematowego i końcówek), c) alternacyjne (oparte na alternacjach jakościowych, ilościowych i jakościowo-ilościowych), d) prozodyczne; 2) złożone: a) prefiksально-sufiksalne, b) prefiksально-paradygmatyczne, c) prefiksально-postfiksalne, d) prefiksально-paradygmatyczno-postfiksalne, e) interfiksально-sufiksalne, f) interfiksально-paradygmatyczne, g) paradygmatyczno-postfiksalne, h) paradygmatyczno-dezintegralne, i) sufiksально-dezintegralne. Wybór tej podstawy teoretycznej podyktowany jest dążeniem do porównywalności wyników przeprowadzonych przeze mnie badań z obserwacjami czynionymi przez wymienionych wcześniej autorów.

Źródłem materiału językowego analizowanego we wszystkich trzech częściach cyklu artykułów jest elektroniczny słownik neologizmów OJ UW gromadzący jednostki leksykalne, które pojawiły się w polszczyźnie po 2000 roku oraz nie zostały odnotowane w czterech wybranych przez redaktorów słownikach ogólnych i pięciu słownikach wyrazów obcych [Kłosińska i in., red. 2022]. Nie dokonałem jednak opisu wszystkich zamieszczonych w nim haseł, a jedynie nowych derywatów słowotwórczych, przy czym w części przypadków uznałem za motywowane również te wyrazy, których definicja miała w wykorzystanym przeze mnie opracowaniu leksykograficznym charakter realnoznaczeniowy, a nie strukturalny. Ich parafrazy (z wyjątkiem leksemów *audiodeskryptor*, *antyfan*, *antyfanka*, *badziewiarstwo*, *chrystianofob*, *cyberteolog*, *dziwieszowanie*, *festyńiarstwo*, *freeganin*, *górnikiowanie*, *hofmianiarstwo*, *homofob*, *infoagresor*, *islamofob*, *jesieniarstwo*, *klerofob*, *powołaniówka*, *romofob*, *sakroturysta*,

2 Jedyne odstępstwo stanowi rezygnacja z wyodrębnienia derywatów sufiksально-dezintegralnych i paradygmatyczno-dezintegralnych oraz decyzja o włączeniu ich do struktur sufiksalnych i paradygmatycznych.

sieciówka, superstulatek, superstulatka, tanatopraktor) pochodzą od autorów OJ UW, choć czasem są przeze mnie skracane, przeformułowywane lub rozwijane w celu wyeksponowania motywacji słowotwórczej, funkcji formantu czy kategorii słowotwórczej, ewentualnie z powodu konieczności przekształcenia definicji kontekstowej na bezkontekstową³.

2. Substantywnie derywaty proste

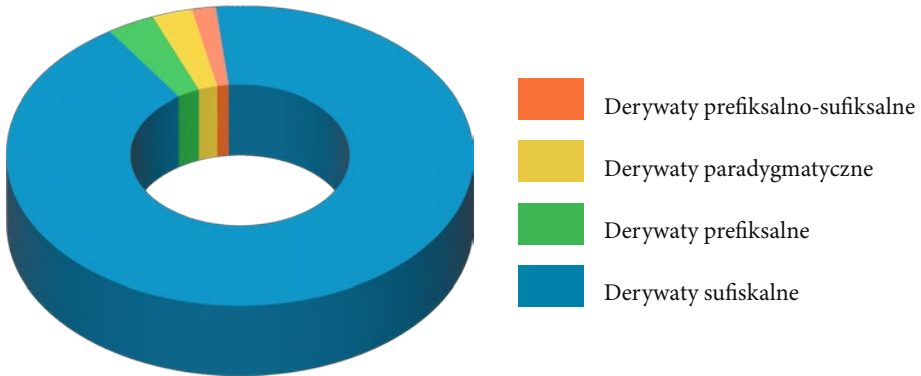
Wykscerpowałem ogółem 906 nowych rzeczowników motywowanych, które stanowią 81,11% wszystkich analizowanych neologizmów słowotwórczych. 572 z nich (63,13%) to leksemy zawierające jeden temat słowotwórczy, a 334 (36,87%) – formacje pochodne od co najmniej dwóch wyrazów. Biorąc pod uwagę typy formantów, za pomocą których utworzono nowe substantywnie derywaty proste, można je podzielić na struktury sufiksalne, prefiksalne, paradygmatyczne oraz prefiksально-sufiksalne. Leksemy motywowane powstałe w drodze dodania przyrostka stanowią 529 przykładów (92,48%), dołączenia przedrostka – 19 (3,32%) jednostek, zmiany paradygmatu fleksyjnego – 16 konstrukcji (2,80%), a w wyniku jednoczesnej prefiksacji i sufiksacji – 8 przykładów (1,40%). Relacje między wymienionymi technikami słowotwórczymi obrazuje wykres 1 umieszczony poniżej.

2.1. Struktury sufiksalne

Najogólniej mówiąc, można stwierdzić, że 529 badanych sufiksalnych neologizmów słowotwórczych zostało utworzonych za pomocą następujących **37 przyrostków**: *-ka, -(ów)ka, -(ow)ec, -er, -ista, -ik, -ak, -owicz, -oza, -nia, -ja, -izm, -arz, -acz, -stwo, -ing, -anie, -um, -anin, -or, -ica, -euta, -ada, -ara, -owe, -ość, -eria, -ant, -aniec, -id, -ia, -unio, -ek, -owy, -owa, -enie, -izna* (przedstawiono je

3 Dokładnymi (bez modyfikacji wymieniającej lub rozwijającej w ich składzie leksykalnym) cytatami z OJ UW są zamieszczone tu definicje leksemów: *antybutelka, antygwałty, antyizraelizm, antykawiarnia, antykorwinizm, antyszczekacz, betonoza, bezdotykówka, bibling, buszyzm, celebrytoza, cytoza, chipówka, ciągacz, cyfrówka, debetówka, debizantyzacja, dekonsumpcja, deszczówka, styropianoza, disneylandyzacja, drużynówka, dwubiegunówka, ekra-noza, festiwalozja, firmiarz, fleksitarianin, garażówka, gastroturysta, gatunkowizm, googlow-nica, grantozja, gruszanka, hejterstwo, impaktoza, jednomandatówka, jogurtownica, kawing, kielkownica, klientozja, kontrmiesięcznica, korwinizm, krajówka, kredytówka, kwartalnica, maczyzm, makdonaldyzacja, mensanin, miesięcznica, muralozja, narkoturysta, opisówka, orientarium, parownica, pastafarianin, pasteloza, pingwinarium, pobraniówka, podłogówka, pogrzebówka, pomostówka, postpamięć, prepperstwo, profilówka, psychodermatolog, psychodietetyk, punktoza, rekinarium, reklamoza, repremiera, rozpraszacz, saunarium, skituring, społecznościówka, szyldozja, śmieciówka, śniadaniówka, tanatoturysta, tujoza, wiatrówka, wielowalutówka, włosing, zbliżeniówka, zimówka, zręcznościówka.*

Wykres 1. Derywaty proste

Źródło: opracowanie własne.

szczegółowo poniżej w tabeli 1). Przyjmując pewne umowne granice, podzieliłem je na trzy strefy aktywności. Pierwsza z nich obejmuje afiksy charakteryzujące się produktywnością na wysokim poziomie (od 101 do 19 derywatów), druga – na średnim poziomie (od 16 do 7), a trzecia – na niskim, a nawet minimalnym poziomie (od 5 do 1). Warto zauważyć w tym kontekście, że tylko za pomocą pierwszych ośmiu przyrostków – *-ka*, *-(ów)ka*, *-(ow)ec*, *-er*, *-ista*, *-ik*, *-ak*, *-owicz* – utworzono aż 68% formacji sufiskalnych.

Tabela 1. Przyrostki produktywne w 529 sufiskalnych neologizmach słowotwórczych zgromadzonych w OJ UW

Strefa	Inwariant	Wariant(y)	Kategoria	Derywaty	Udział
I	<i>-k(a)</i>	<i>-ka</i> , <i>-anka</i> , <i>-arka</i>	n. żeńskie, subiektów	101	19,09%
	<i>-(ów)k(a)</i>	<i>-(ów)ka</i>	n. subiektów	52	9,82%
	<i>-(ow)ec∅</i>	<i>-ec</i> , <i>-owiec</i>	n. subiektów	48	9,07%
	<i>-er∅</i>	<i>-er</i>	n. subiektów	46	8,69%
	<i>-ist(a)</i>	<i>-ista</i>	n. subiektów	39	7,37%
	<i>-ik∅</i>	<i>-ik</i> , <i>-czyk</i> , <i>-nik</i> , <i>-ownik</i>	n. subiektów	32	6,05%
	<i>-ak∅</i>	<i>-ak</i>	n. subiektów	25	4,73%
	<i>-owicz∅</i>	<i>-owicz</i>	n. subiektów	19	3,59%
II	<i>-oz(a)</i>	<i>-oza</i>	n. zjawisk	16	3,02%
	<i>-ni(a)</i>	<i>-nia</i> , <i>-arnia</i> , <i>-ownia</i>	n. miejsc	14	2,65%

Strefa	Inwariant	Wariant(y)	Kategoria	Derywaty	Udział
II	-ni(a)	-nia, -arnia, -ownia	n. miejsc	14	2,65%
	-j(a)	-izacja	n. zjawisk	13	2,46%
	-izm∅	-izm, -owizm	n. atrybutywne, zjawisk	12	2,27%
	-arz∅	-arz	n. subiektów	11	2,08%
	-acz∅	-acz	n. subiektów, obiektów	9	1,70%
	-stw(o)	-stwo, -arstwo	n. stanów, zbiorów	9	1,70%
	-ing∅	-ing	n. czynności	9	1,70%
	-ani(e)	-anie	n. czynności	8	1,51%
	-um∅	-arium	n. miejsc	8	1,51%
	-anin∅	-anin	n. subiektów	7	1,32%
	-or∅	-or, -ator	n. subiektów	7	1,32%
	-ic(a)	-nica, -ownica	n. subiektów i narzędzi	7	1,32%
	-eut(a)	-euta	n. subiektów	5	0,95%
	-ad(a)	-ada	n. imprez	5	0,95%
-ar(a)	-ara	n. subiektów	5	0,95%	
-ow(e)	-owe	n. obiektów	4	0,76%	
-ość∅	-ość, -alność, -arność	n. cech i miar	4	0,76%	
-eri(a)	-eria	n. miejsc	3	0,57%	
-ant∅	-ant	n. subiektów	2	0,38%	
III	-aniec∅	-aniec	n. obiektów	1	0,19%
	-id∅	-oid	n. subiektów	1	0,19%
	-i(a)	-alia	n. imprez	1	0,19%
	-uni(o)	-unio	n. pieszczotliwe	1	0,19%
	-ek∅	-uszek	n. subiektów	1	0,19%
	-ow(y)	-owy	n. subiektów	1	0,19%
	-ow(a)	-owa	n. subiektów	1	0,19%
	-eni(e)	-enie	n. czynności	1	0,19%
	-izn(a)	-owszczyzn(a)	n. obiektów	1	0,19%

Źródło: opracowanie własne na podstawie haseł ze słownika neologizmów będącego częścią projektu OJ UW.

Bezdyskusyjnie największą produktywność spośród wszystkich rzeczownikowych sufiksów słotwórczych wykazał **przyrostek -ka**, za pomocą którego utworzono łącznie 101 leksemów motywowanych. Składają się na nie derywaty modyfikacyjne i mutacyjne. Te pierwsze są reprezentowane przez 92 nazwy żeńskie pochodne od odpowiednich nazw męskich: *adminka, allegrowiczka, aseksualistka, atencjuszka, audiodeskryptorka, backpackerka, bajkoterapeutka, baristka, bigorektyczka, bioetyczka, butoholiczka, butomaniaczka, celebrytka, coolhunterka, cosplayerka, couchsurferka, crossfiterka, czekoladoholiczka, darterka, dendrofilka, dermokonsultantka, diabulimiczka, dysmorfobiczka, elfka, etyczka, euroentuzjastka, eurosceptyczna, fashionistka, fejsbukowiczka, fleksitarianka, fonoholiczka, fotoholiczka, freediverka, freeganka, freelancerka, fundraiserka, gamerka, gastroturystka, geeczka, genderystka, gowinistka, hejterka, hipsterka, influencerka, infoholiczka, instagramowiczka, jedzenioholiczka, kaczystka, korwinistka, kotoholiczka, krejzolka, książkoholiczka, linergistka, longboardzistka, mateistka, mensanka, mizofoniczka, nerdka, netoholiczka, pastafarianka, patuska, permarektyczka, petsitterka, piercerka, pierwszokomunistka, prekariuszka, prokrastynatorka, rekruterka, saunowiczka, senselierka, serialoholiczka, sexworkerka, shipperka, slacklinerka, słoiczka, smartfonistka, stalkerka, sumoczka, swapowiczka, szkiełkowiczka, tanorektyczka, trendsetterka, ulotkarka, vlogerka, waperka, wikipedystka, włosomaniaczka, wózkowiczka, yerboholiczka, youtuberka, zakupoholiczka, ziobrytka. Wśród ich podstaw słotwórczych dominują nazwy subiektów przy niewyraźnym predykcji, które zostały utworzone już na gruncie języka polskiego za pomocą sufiksów *-anin, -er, -ik, -ista, -owicz*, są natomiast motywowane przez niepodzielne zapożyczenia, w wyniku czego zawierają układy dwusufiksalne *-anka, -erka, -iczka, -istka, -owiczka*, por. *allegrowiczka, backpackerka, bigorektyczka, coolhunterka, cosplayerka, couchsurferka, crossfiterka, darterka, diabulimiczka, dysmorfobiczka, etyczka, fejsbukowiczka, fleksitarianka, freedriverka, freeganka, freelancerka, fundraiserka, gastroturystka, genderystka, instagramowiczka, longboardzistka, mateistka, mensanka, mizofoniczka, pastafarianka, permarektyczka, prokrastynatorka, rekruterka, saunowiczka, slacklinerka, smartfonistka, stalkerka, sumoczka, tanorektyczka, vlogerka, wikipedystka, youtuberka*.*

Formacje mutacyjne stanowią z kolei 4 nazwy subiektów czynności i 1 nazwa rezultatu czynności z **wariantem -anka**: *cmentarianka* ‘kobieta, która lansuje się w efektownych strojach na cmentarzu podczas Święta Zmarłych’, *galerianka* ‘niepełnoletnia dziewczyna, która świadczy usługi seksualne klientom galerii handlowej’, *vintedzianka* ‘użytkowniczka portalu Vinted.pl’, *wizażanka* ‘użytkowniczka portalu Wizaż.pl’, *gruszanka* ‘fajka wykonana z drewna gruszy’ oraz 4 określenia środków czynności z **wariantem -arka**: *dobierarka*

‘wyszukiwarka internetowa, która dobiera produkty dopasowane do wpisanego do niej produktu’, *gwoździarka* ‘urządzenie, które służy do szybkiego wbijania gwoździ’, *podkaszarka* ‘urządzenie, za pomocą którego podkaszają się trawę’, *porównywarka* ‘serwis internetowy, który umożliwia porównywanie produktów i usług’.

Bardzo aktywny w analizowanych neologizmach był również **sufiks -(ów)ka**, który występuje w 52 odrzeczownikowych i odprzymiotnikowych derywatach mutacyjnych wyrażających argument pełniący w ich ściągniętej bazowej strukturze predykatowo-argumentowej rolę semantyczną subiektu cechy. Na grupę nacechowanych potocznie deadiektywnych uniwerbizmów z tym przyrostkiem składają się następujące leksemy motywowane: *bezcłówka* ‘strefa bezcłowa’, *bezdotykwka* ‘myjnia bezdotykowa’, *celówka* ‘zasilek celowy’, *chipówka* ‘karta chipowa’, *ciężarówka* ‘kobieta ciężarna’, *czercwówka* ‘czercwowy długi weekend’, *cyfrówka* ‘aparat cyfrowy’, *debetówka* ‘karta debetowa’, *deszczówka* ‘opona deszczowa’, *drużynówka* ‘zawody drużynowe’, *dwubiegunówka* ‘choroba afektywna dwubiegunowa’, *garażówka* ‘wyprzedaż garażowa’, *jednogarnkówka* ‘danie jednogarnkowe’, *jednomandatówka* ‘jednomandatowy okręg wyborczy’, *jelitówka* ‘grypa jelitowa’, *kabinówka* ‘walizka kabinowa’, *krajówka* ‘lot krajowy’, *kredytówka* ‘karta kredytowa’, *ledówka* ‘żarówka LED-owa’, *medalówka* ‘klasyfikacja medalowa’, *młodzieżówka* ‘powieść młodzieżowa’, *opisówka* ‘gramatyka opisowa’, *pobraniówka* ‘przesyłka pocztowa pobraniowa’, *podłógówka* ‘ogrzewanie podłogowe’, *pogrzebówka* ‘zasilek pogrzebowy’, *pomostówka* ‘emerytura pomostowa’, *potreningówka* ‘potreningowy suplement diety’, *powołaniówka* ‘rekołeksje powołaniowe’, *profilówka* ‘zdjęcie profilowe’, *przedtreningówka* ‘przedtreningowy suplement diety’, *sieciówka* ‘sklep sieciowy’, *społecznościówka* ‘internetowy serwis społecznościowy’, *śmieciówka* ‘umowa śmieciowa’, *śniadaniówka* ‘telewizja śniadaniowa’, *wiatrówka* ‘elektrownia wiatrowa’, *wielowalutówka* ‘karta wielowalutowa’, *wolnoctówka* ‘sklep wolnoctowy’, *zbliżeniówka* ‘karta zbliżeniowa’, *zimówka* ‘opona zimowa’, *zręcznościówka* ‘komputerowa gra zręcznościowa’, *życiówka* ‘rekord życiowy’, *żyłkówka* ‘kosiarka żyłkowa’. Uzupełniają je nieliczne derywaty słowotwórcze o podstawach rzeczownikowych: *dipówka*, *dywanówka*, *laptopówka*, *miejscówka*, *piarówka*, *powodziówka*, *rogówka*, *stylówka*, *zygmuntówka*, *żywieniówka*.

Następny przyrostek obecny w wielu badanych neologizmach, czyli **sufiks -(ow)ec**, również tworzy odrzecznikowe i odprzymiotnikowe uniwerbizmy. Występuje on w sumie w 48 konstrukcjach wyrażających rolę semantyczną subiektu. Do struktur z tym sufiksem zaliczyłem formacje: *aspergerowiec*, *bezglutenowiec*, *bezobjawowiec*, *bezramkowiec*, *bezworkowiec*, *bezzałogowiec*, *bmxiowiec*, *bookcrossingowiec*, *boulderowiec*, *castingowiec*, *dmuchaniec*, *dotykowiec*,

DTP-owiec, e-sportowiec, ekstraklasowiec, erasmusowiec, erpegowiec, fando-mowiec, fanfincowiec, hip-hopolowiec, kamperowiec, karaokowiec, konsolowiec, korwinowiec, kukizowiec, medianowiec, normcorowiec, orlikowiec, pijarowiec, pisowiec, plecakowiec, pompowaniec, przykrywkwowiec, razemowiec, rurkowiec, skąpoobjawowiec, skiturowiec, smartfonowiec, startupowiec, szczepionkowiec, szybkościowiec, udarowiec, varowiec, wytrzymałościowiec, yolowiec, zderzakowiec, zióbrowiec, zwłokowiec. Warto podkreślić, że w przeciwieństwie do poprzedniego formantu tworzącego strukturę zuniwerbizowane w przypadku sufiksu *-(ow)ec* derywaty desubstantywnie mają wyraźną przewagę nad deadiektycznymi, przy czym wchodzi one w relacje formalno-semantyczne zarówno z rzeczownikowymi podstawami obcymi, jak i rodzimymi, z apelatywnymi i onimicznymi, z motywowanymi i niepodzielnymi. Z semantycznego punktu widzenia neologizmy z tym przyrostkiem można podzielić na różnorodne węższe klasy znaczeniowe, takie jak: nazwy wykonawców czynności, por. *zderzakowiec, zwłokowiec*, nosicieli cech (w zdecydowanej większości oznaczające ludzi), por. *aspergerowiec, wytrzymałościowiec*, uczestników, por. *bookcrossingowiec, karaokowiec*, zwolenników, por. *gowinowiec, zióbrowiec*, członków, por. *fandomowiec, razemowiec*, sportowców, por. *boulderowiec, e-sportowiec*, graczy, por. *erpegowiec, konsolowiec*. Wobec tego wypada zgodzić się z opinią Hanny Jadackiej, że „sufiks *-(ow)ec* staje się kategoryalnym wykładnikiem osobowych nazw atrybutywnych od podstaw rzeczownikowych i przymiotnikowych” [Jadacka 2005: 112].

Czwartym najbardziej produktywnym w analizowanych neologizmach słotwórczych przyrostkiem okazał się **sufiks -er** tworzący odrzeczownikowe i odczasownikowe nazwy subiektów czynności, stanów i cech. Badany materiał dostarczył aż 46 struktur tego rodzaju, do których należą leksemy motywowane: *backpacker, binge-viewer, binge-watcher, birdwatcher, bluejacker, bookcrosser, bulioner, churcher, clubber, coolhunter, cosplayer, couchsurfer, coworker, crossfiter, cyberstalker, darter, floger, freediver, freelancer, fundraiser, grappler, groomer, hejter, lifehacker, merchandiser, multitasker, phubber, piercer, planespotter, pozycjoner, pranker, pro-choicer, pro-lifer, rekruter, shipper, skimmer, slackliner, spotter, stalker, streamer, streetworker, tiktoker, tysiacer, vloger, webroomer, youtuber*. Zdecydowana większość formacji z tym przyrostkiem wchodzi w relacje formalno-semantyczne z podstawami słotwórczymi pochodzenia obcego, przy czym ich bazy nazywają wykonywane czynności: *bookcrosser, backpacker, bluejacker, churcher, couchsurfer, cyberstalker, freediver, fundraiser, hejter, lifehacker, pranker, rekruter, skimmer, stalker, shipper, streamer, streetworker*, w tym – wykonywane zawodowo: *coolhunter, groomer, piercer, pozycjoner*, obiekty czynności: *bulioner, floger, vloger, tiktoker*,

youtuber, przejawiane zachowania i postawy: *cosplayer*, *phubber*, *webroomer*, praktykowane sposoby spędzania wolnego czasu: *binge-viewer*, *binge-watcher*, *birdwatcher*, *clubber*, *planespotter*, *spotter*, prowadzoną działalność lub przyjęty model pracy: *coworker*, *freelancer*, *merchandiser*, uprawiane sporty: *crossfiter*, *darter*, *grappler*, *slackliner*, posiadane cechy: *multitasker* lub wspierane ruchy i organizacje: *pro-choicer*, *pro-lifer*. Na ich tle wyróżnia się swoją niejednorodnością genetyczną potoczny i żartobliwy derywat *tysiącer* ‘posiadacz co najmniej tysiąca złotych’, powstały na wzór wyrazów *milioner* oraz *miliarder* i zawierająca część rodzimą oraz część wyraźnie obcą.

Kolejnym wykładnikiem nazw subiektów wyodrębnionym w neologizmach słowotwórczych zarejestrowanych przez OJ UW jest **przyrostek -ista**, za pomocą którego utworzono 39 leksemów motywowanych. Należą do nich: a) derywaty z wariantem fonetycznym *-ista*: *ageista*, *akceleracjonista*, *antykorwinista*, *apateista*, *aseksualista*, *demiseksualista*, *ekohumanista*, *eurorealista*, *futsalista*, *goista*, *gowinista*, *haktywista*, *homoaktywista*, *hulajnogista*, *kliktywista*, *korwinista*, *longboardzista*, *mateista*, *metroseksualista*, *mockumentalista*, *racketlonista*, *sapioseksualista*, *sygnalista*, *tolkienista*, b) wyrazy pochodne z wariantem fonetycznym *-ysta*: *adultysta*, *antykaczysta*, *bioterrorysta*, *cyberterrorysta*, *cyberdżihadysta*, *e-terrorysta*, *ekoterrorysta*⁴, *genderysta*, *kaczysta*, *poliamorysta*, *regiope-dysta*, *squashysta*, *symetrysta*, *wikipedysta*, *ziobrysta*. Zasadniczo wchodzą one w relacje formalno-semantyczne z anglicyzmami, często zakończonymi na *-ing*, które wskazują w ich strukturze na podejmowaną czynność: *cyberterrorysta*, *e-terrorysta*, *ekoterrorysta*, przyjmowaną postawę: *adultysta*, *ageista*, uprawiane sport czy grę: *futsalista*, *goista*, *squashysta*, wyznawane poglądy: *akceleracjonista*, *antykaczysta*, *antykorwinista*, *kaczysta*, *korwinista*, *symetrysta*.

Dużą aktywność w opisywanym materiale zaznaczył także **sufiks -ik** jako wykładnik zasadniczo nazw atrybutywnych, rzadziej wykonawców i środków czynności czy formacji tautologicznych. Wyodrębniłem z opracowanych nowych derywatów 32 przykłady zróżnicowanych pod względem formalnym struktur z tym przyrostkiem, na które składają się wyrazy pochodne: a) z wariantem podstawowym w postaci *-ik*: *anglik*, *badzik*, *diabulimik*, *dysmorfofobik*, *jagielnik*, *selfik*, *starbaksik*, b) z wariantem podstawowym w postaci *-yk*: *bigorektyk*, *cyberchondryk*, *drunkorektyk*, *eurosceptyk*, *judeosceptyk*, *manorektyk*, *melanzyk*, *ortorektyk*, *permarektyk*, *poliamoryk*, *tanorektyk*, c) z wariantem rozszerzonym *-nik*:

4 Za taką interpretacją derywatów z częstkami obcymi przemawiają jednoznacznie ich parafrazy z OJ UW, por. *bioterrorysta* ‘osoba dokonująca aktu bioterroryzmu’, *cyberterrorysta* ‘osoba dokonująca aktu cyberterroryzmu’, *cyberdżihadysta* ‘islamski fundamentalista zaangażowany w cyberdżihad’, *e-terrorysta* ‘osoba dokonująca aktu e-terroryzmu’, *ekoterrorysta* ‘osoba dokonująca aktu ekoterroryzmu’.

bezsernik, kazuśnik, nasutnik, maczetnik, nerkownik, przepiśnik, przyprawnik, wywoźnik, d) z wariantem rozszerzonym *-czyk*: *londyńczyk, peerelczyk, smoleńczyk*, e) z innymi wariantami rozszerzonymi: *borowik, polubownik, przepisownik*.

Dużą część z nich motywują zapożyczenia angielskie nazywające różne choroby i zaburzenia, por. *bigorektyk, cyberchondryk, diabulimik, drunkorektyk, dysmorfofobik, manorektyk, ortorektyk, permarektyk*, które podlegają regularnemu ucięciu niefleksyjnego elementu *-j* – są to wówczas neologizmy o ogólnym profilu rzeczy z wyprofilowanym uczestnikiem obrazowanego zdarzenia w roli archetypowej *experientera*.

Wiele struktur utworzono również za pomocą **sufiksu -ak**. Można go odnaleźć w 25 badanych neologizmach słowotwórczych: *adapciak, akcyjniak, bitewniak, butomaniak, chuściak, cyfrzak, dostawczak, eurak, letniak, leżak, moralniak, musiak, opusiak, paleciak, pisiak, prawak, przewijak, selfiak, sensacyjniak, słodziak, słyszak, ślubniak, widlak, włosomaniak, zombiak*. Należą do nich deadiektywne uniwerbizmy: *adapciak, akcyjniak, bitewniak, cyfrzak, dostawczak, letniak, moralniak, prawak, sensacyjniak, słodziak, ślubniak, widlak*, desubstantywnie nazwy subiektów: *butomaniak, opusiak, pisiak, włosomaniak* i narzędzi: *chuściak, paleciak, przewijak* oraz dewerbalne określenia agentywne: *leżak, musiak, słyszak*, a także derywaty tautologiczne: *eurak, selfiak, zombiak*.

Dużą produktywnością odznacza się też **sufiks -owicz**, który w analizowanych nowych derywatach pełni wyłącznie funkcję mutacyjną i stanowi wykładnik kategorii słowotwórczej nazw subiektów przy niewyrażonym predykanie. Występuje łącznie w 19 neologizmach wyrażających bardzo różne znaczenia szczegółowe. Oto one: *allegrowicz* ‘ktoś, kto użytkuje portal aukcyjny Allegro’, *domówkowicz* ‘ktoś, kto uczestniczy w domówce’, *dopingowicz* ‘sportowiec, który stosuje doping’, *facebookowicz* ‘ktoś, kto użytkuje Facebooka’, *frankowicz* ‘ktoś, kto zaciągnął kredyt we frankach szwajcarskich’, *instagramowicz* ‘ktoś, kto użytkuje Instagram’, *ławkowicz* ‘zawodnik, który siedzi na ławce, zawodnik rezerwowowy’, *oskarowicz* ‘ktoś, kto zdobył Oscara’, *saunowicz* ‘ktoś, kto regularnie korzysta z sauny’, *skajpowicz* ‘ktoś, kto użytkuje Skype’a’, *snapowicz* ‘ktoś, kto użytkuje Snapchat’, *swapowicz* ‘ktoś, kto uczestniczy w swap party’, *szkiełkowicz* ‘ktoś, kto regularnie ogląda program *Szkiełko kontaktowe*, nazywane piśszczotliwie *szkiełkiem*’, *trybunowicz* ‘piłkarz, który spędza mecz na trybunach, niewybrany do składu podstawowego ani rezerwowego na mecz’, *ustawkowicz* ‘kibic biorący udział w ustawce’, *wakacjowicz* ‘ktoś, kto jest na wakacjach’, *wózkowicz* ‘ktoś, kto jeździ na wózku inwalidzkim’, *zasilkowicz* ‘ktoś, kto pobiera zasiłek’, *złotówkowicz* ‘ktoś, kto zaciągnął kredyt w złotych’.

Grupę derywatów należących do drugiej strefy aktywności słowotwórczej otwiera wyabstrahowany z wyrazów nazywających choroby typu *borelioza*,

mononukleozą, *osteoporozą* **przyrostek -oza** występujący w roli wykładnika nazw zjawisk niepożądanych. Z zasobów OJ UW wyekscerpowałem 16 odrzeczownikowych i odprzymiotnikowych neologizmów słowotwórczych utworzonych z użyciem tego formantu, często o bardzo skondensowanej treści wymagającej do właściwej interpretacji znajomości pozajęzykowego kontekstu. Należą do nich derywaty: *betonoza* 'nadmierne, nieprzemyślane używanie betonu w przestrzeni publicznej, często powiązane z wycinaniem drzew i zmniejszaniem zacienionej powierzchni', *celebrytoza* 'dążenie do zyskania lub zwiększenia swojej popularności przez częste pokazywanie się w mediach i zachowywanie się w sposób właściwy celebrytom', *cytoza* 'dążenie pewnych przedstawicieli środowiska naukowego do osiągnięcia jak najwyższego współczynnika cytowań', *deweloperoza* 'zjawisko budowania deweloperskich osiedli mieszkaniowych bez poszanowania dla historii terenu lub jego krajobrazu', *ekranoza* 'ustawianie ekranów dźwiękochłonnych tam, gdzie jest to zbyteczne', *festiwalozą* 'zjawisko polegające na organizowaniu dużej liczby festiwali i innych imprez kulturalnych, głównie w celach konsumpcyjnych i marketingowych', *grantoza* 'dążenie części środowisk zajmujących się nauką, kulturą czy działalnością społeczną do zdobycia jak największej liczby grantów', *impaktoza* 'praktyka polegająca na nastawieniu części naukowców jedynie na publikowanie artykułów w czasopismach z wysokim współczynnikiem Impact Factor', *klientoza* 'zjawisko nieuzasadnionej przewagi klienta nad osobą lub innym podmiotem świadczącym usługi, wynikające z poczucia wyższości, objawiające się manipulacją, żądaniem uległości, przesadnymi roszczeniami, pogardą', *muraloza* 'nadmierne i nieprzemyślane pokrywanie ścian muralami lub malowanie murali w nietypowych miejscach publicznych', *pasteloza* 'zjawisko nadmiernego i nieprzemyślanego malowania najczęściej elewacji budynków na kolory pastelowe w celu upiększenia i ożywienia przestrzeni', *punktoza* 'zjawisko polegające na tym, że naukowcy nie skupiają się na rzetelnej pracy, ale na wykonywaniu zadań, które przynoszą im dużo punktów', *reklamoza* 'nadmierne, nieprzemyślane i niegustowne wypełnianie przestrzeni miejskiej wszelkiego rodzaju szyldami reklamowymi, billboardami itp.', *styropianoza* 'tendencja do nadmiernego, nieprzemyślanego i nieestetycznego ocieplania budynków za pomocą styropianu', *szyldoza* 'nadmierne, nieprzemyślane i niegustowne wypełnianie przestrzeni miejskiej wszelkiego rodzaju szyldami reklamowymi, billboardami itp.', *tujoza* 'nadmierne, nieprzemyślane wykorzystywanie tuju w przydomowych ogródkach'.

Następny aktywny w analizowanym materiale językowym formant to wyspecjalizowany w konstruowaniu *nomina loci* **sufiks -nia**. Reprezentuje go 14 leksemów motywowanych, z których 8 utworzono z wykorzystaniem wariantu *-ownia*: *burgerownia*, *falafelownia*, *imprezownia*, *kebabownia*, *rajdownia*,

ramenownia, śniadaniownia, świrownia, a 6 – za pomocą wariantu *-arnia*: *kebabiarnia, muffinarnia, papugarnia, pierogarnia, susharnia, zupiarnia*. Ich podstawy słowotwórcze wskazują zasadniczo na dania serwowane przez lokale gastronomiczne, których określeniami stają się utworzone od nazw tych dań derywaty.

Przejdźmy z kolei do opisu **sufiksu -izacja**. W badanym materiale językowym znalazło się 13 formacji mutacyjnych utworzonych za jego pomocą. Derywaty te oznaczają procesy i stanowią struktury pojęciowe o ogólnym profilu rzeczy. Oto one: *disneylandyzacja, festiwalizacja, putinizacja, smartfonizacja, styropianizacja, tabloidyzacja, watykanizacja* (z wariantem fonetycznym *-izacja*), *gettyzacja, leopardyzacja, mcdonaldyzacja, tabletyzacja, tajlandyzacja, tinderyzacja* (z wariantem *-yzacja*). Warto zauważyć, że część z nich ma znaczenie metaforyczne, gdyż podstawy słowotwórcze funkcjonują w nich jako prototypowe przykłady pewnych kategorii pojęciowych, por. np. *Disneyland* ‘prototypowy przykład wzorców kultury popularnej’ i *disneylandyzacja* ‘wykorzystanie wzorców popkulturowych w działaniach instytucji kultury, np. muzeów’, *McDonald’s* ‘prototypowy przykład unifikacji usług’ i *makdonaldyzacja* ‘zjawisko społeczne polegające na schematyzacji jednostkowych zachowań oraz standaryzacji produktów i usług dostępnych na rynku’.

Sufiks -izm okazał się produktywny jako wykładnik odrzeczownikowych nazw atrybutywnych. Należy do nich 12 derywatów słowotwórczych: *blairyzm* ‘polityka ekonomiczna oparta na zasadach solidarności społecznej, ale nieodrzucająca gospodarki wolnorynkowej, prowadzona przez Tony’ego Blaira’, *brukselizm* ‘wyraz lub związek wyrazowy zapożyczony do języka polskiego z języka dokumentów instytucji Unii Europejskiej z siedzibą w Brukseli, zwykle odbierany negatywnie’, *buszyzm* ‘określenie nieskładnych wypowiedzi i lapsusów językowych byłego prezydenta Stanów Zjednoczonych, George’a W. Busha’, *coelhizm* ‘mało błyskotliwe lub oczywiste stwierdzenie mające w założeniu wyrażać ogólną prawdę filozoficzną lub moralną, takie jak te występujące w utworach Paula Coelha’, *gatunkowizm* ‘przekonanie o wyższości gatunku ludzkiego nad innymi gatunkami, szowinizm gatunkowy’, *hipsterizm* ‘współczesne zjawisko społeczne występujące w dużych ośrodkach miejskich, zwłaszcza na Zachodzie, polegające na wzroście liczby osób należących do subkultury hipsterów’, *kaczyzm* ‘rządy Jarosława Kaczyńskiego’, *korwinizm* ‘zbiór poglądów głoszonych przez Janusza Korwin-Mikkego’, *maczyzm* ‘kult maczo’, *symetryzm* ‘postawa ideologiczna zakładająca, że każdemu negatywnemu zjawisku zawinionemu przez dany obóz polityczny należy spróbować przeciwstawić analogiczne negatywne zjawisko zawinione przez obóz jego przeciwników na zasadzie symetrii’, *twaryzm* ‘zjawisko polegające na tym, że w fotograficznych i filmowych relacjach

z różnych wydarzeń, w prezentacji różnych osób itd. kobiety są ukazywane w pełnej sylwetce, natomiast mężczyźni tylko w zbliżeniu twarzy, *wiekizm* 'dyskryminacja ludzi w starszym wieku'. Derywaty te mają w dużej mierze charakter odonimiczny, por. *brukselizm*, *buszyzm*, *coelhizm*, *kaczyzm*, *korwinizm*, charakteryzują się dużą kondensacją semantyczną, por. *coelhizm*, *hipsteryzm*, *symetryzm*, *twarzym*, wykorzystuje się w nich do tworzenia kategorii pojęciowych pozajęzykową wiedzę o świecie, por. *blairyzm*, *buszyzm*, a także ocenia się nazywane zjawiska zgodnie z perspektywami obrazowania wynikającymi z punktów widzenia przyjętych przez konceptualizatorów, por. *brukselizm*, *coelhizm*.

Kolejny **przyrostek** – **-arz** – także przejawia, jak wynika z analizowanego materiału, średnią aktywność słowotwórczą. Reprezentuje go 11 nazw subiektów przy niewyraźnym predykanie: *badziewiarz* 'osoba, która wykonuje bardzo niestarannie jakąś pracę, wartą tyle co badziewie, ale stara się uzyskać możliwie najwięcej pieniędzy z tego zajęcia', *droniarz* 'osoba, która lata dronem', *fanfikciarz* 'ktoś, kto tworzy *fanfiction*', *firmiarz* 'właściciel firmy', *hulajnogarz* 'osoba, która jeździ na hulajnodze', *kijkarz* 'ktoś, kto uprawia nordic walking, chodzi z kijkami', *memiarz* 'osoba, która tworzy memy', *oponiarz* 'ktoś, kto zajmuje się produkcją, sprzedażą lub serwisem opon', *tableciarz* 'osoba, która regularnie korzysta z tabletu', *ulotkarz* 'ktoś, kto roznosi ulotki', *żółwiarz* 'osoba, która hoduje lub posiada żółwia'.

Przyrostek -acz zaznaczył swoją obecność w 9 odczasownikowych leksemach motywowanych, które należą do kategorii słowotwórczych *nomina agentis*, *nomina obiecti* i *nomina instrumenti*. Składają się na nie derywaty: *ciągacz* 'zaopatrzona w kółko zabawka, którą dziecko może prowadzić za sobą, ciągnąc za sznurek', *ćwierkacz* 'ktoś, kto ćwierka, czyli użytkuje serwis społecznościowy Twitter', *obalacz* 'osoba, która obala, np. mit, ustrój, pomnik', *odchamiacz* 'obowiązkowy przedmiot humanistyczny dla studentów nauk ścisłych, który ma zwiększyć ich wiedzę o kulturze, czyli niejako odchamić', *przytulacz* 'ktoś, kto zawodowo zajmuje się przytulaniem', *rozpraszacz* 'coś, co rozprasza uwagę i nie pozwala się skupić na wykonywanej czynności', *rozświetlacz* 'kosmetyk, który stosuje się, by nadać cerze świeży wygląd, rozświetlić ją', *spieniacz* 'urządzenie, za pomocą którego robi się pianę z mleka', *wypasacz* 'mężczyzna, który dąży do doprowadzenia swojej partnerki do stanu chorobliwej otyłości, w którym jej życie i funkcjonowanie stanie się w pełni zależne od niego, jakby ją wypasał'.

Dokładnie taką samą produktywnością słowotwórczą wykazał się **sufiks -stwo**, za pomocą którego utworzono derywaty: a) z wariantem podstawowym *-stwo*: *dziaderstwo* 'bycie dziadersem', *festyniarstwo* 'coś festyniarskiego', *hejterstwo* 'ogół lub grupa hejterów', *jesieniarstwo* 'bycie jesieniarą', *prepperstwo* 'preppering', *singielstwo* 'bycie singlem', b) z wariantem rozszerzonym *-arstwo*:

badziewiarstwo ‘ogół badziewi’, *hofmaniarstwo* ‘to, że ktoś hofmani’, *ulotkarstwo* ‘praca polegająca na roznoszeniu ulotek’. Wymienione jednostki leksykalne są zróżnicowane semantycznie – można wśród nich wyodrębnić leksemy motywowane należące do kategorii słowotwórczej nazw stanów, por. *dziaderstwo*, *jesieniarstwo*, *singielstwo*, nazw zbiorów, por. *badziewiarstwo*, *hejterstwo*, nazw czynności, por. *hofmaniarstwo*, *ulotkarstwo* oraz nazw atrybutywnych, por. *festyniarstwo*, a także wyróżniającą się na ich tle strukturę tautologiczną *preppering*.

Wykorzystane źródło dostarczyło także 9 przykładów neologizmów z **formantem -ing**. Są to desubstantywnie derywaty transpozycyjne stanowiące nazwy czynności, a należą do nich następujące wyrazy motywowane: *balkoning* ‘skakanie z hotelowego balkonu do basenu’, *batmaning* ‘zabawa polegająca na tym, że jedna osoba fotografuje inną, będącą w pozie wiszącego nietoperza, nazwana tak ze względu na skojarzenie z Batmanem’, *bibling* ‘wspólne czytanie i rozważanie Biblii w miejscach publicznych’, *kawing* ‘picie kawy’, *parawaning* ‘ogradzanie się parawanem na plaży’, *plażing* ‘leżenie na plaży’, *skituring* ‘jazda na skiturach’, *urloping* ‘spędzanie urlopu’, *włosing* ‘świadoma pielęgnacja włosów’.

O wiele mniej produktywny niż w badaniach Jadackiej okazał się **formant -anie** tworzący dewerbalne *nomina actionis*. W analizowanym materiale znalazło się jedynie 8 formacji z tym wykładnikiem, a mianowicie: *chillowanie* ‘to, że ktoś chilluje’, *dziwiszowanie* ‘to, że ktoś dziwiszuje’, *fochanie* ‘to, że ktoś focha’, *górnikiowanie* ‘to, że ktoś górniakuje’, *prankowanie* ‘to, że ktoś prankuje’, *rajdowanie* ‘to, że ktoś rajduje’, *shippowanie* ‘to, że ktoś shippuje’, *tortowanie* ‘to, że ktoś tortuje’.

Sufiks -um (w jego złożonym wariantcie -arium) możemy odnaleźć w 8 desubstantywnych i deadiektycznych nazwach miejsc. Oto owe formacje: *afrykarium* ‘oceanarium z fauną i florą mórz i rzek znajdujących się w Afryce’, *egzotarium* ‘pomieszczenie przeznaczone do hodowania i obserwacji roślin i zwierząt występujących w krajach egzotycznych’, *hipopotarium* ‘część ogrodu zoologicznego, w której żyją hipopotamy’, *morświniarium* ‘ośrodek, w którym bada się i eksponuje morświny bałtyckie na potrzeby ochrony gatunkowej’, *orientarium* ‘wielkopowierzchniowa ekspozycja wodno-łądowa fauny i elementów kultury strefy orientalnej’, *pingwinarium* ‘część ogrodu zoologicznego lub osobny obiekt, w których żyją pingwiny’, *rekinarium* ‘duże akwarium lub jego wydzielona część przeznaczona do hodowli i obserwacji rekinów’, *sau-narium* ‘pomieszczenie lub budynek, w którym znajdują się sauny’. Przyglądając się bliżej formie i znaczeniu tych *nomina loci*, zauważyć można jeszcze, że ich podstawy wskazują na miejsce naturalnego występowania eksponowanej fauny i flory, hodowany i obserwowany gatunek lub część większej całości, a całe konstrukcje nazywają zasadniczo przestrzenie zamknięte, ograniczone,

wydzielone. Stanowią zatem klasę bardzo jednorodną pod względem formalnym i semantycznym.

Z badanego materiału wyekscerpowałem także 7 formacji z **przyrostkiem -anin**. Wszystkie one należą do szeroko pojętej kategorii słowotwórczej nazw subiektów przy niewyrażonym predykanie, a znajdują się wśród nich leksemy: *covidianin* 'ktoś, kto uważa, że należy bać się wirusa SARS-COV-2 wywołującego COVID-19', *fleksitarianin* 'osoba, która odżywia się zgodnie z zasadami fleksitarianizmu', *freeganin* 'osoba, która uprawia freeganizm', *mensanin* 'członek stowarzyszenia Mensa International', *pastafarianin* 'wyznawca pastafarianizmu', *solarianin* 'osoba, która odżywia się zgodnie z zasadami solarianizmu', *Twitterianin* 'użytkownik serwisu internetowego Twitter'.

Wykładnikiem formalnym tej klasy znaczeniowej jest w analizowanych neologizmach również **sufiks -or** (w wariantach *-or* oraz *-ator*). Reprezentuje ją 7 struktur: *audiodeskryptor* 'ktoś, kto wykonuje audiodeskrypcję', *demotywator* 'obrazek z zabawnym, często ironicznym podpisem lub komentarzem, rozpowszechniany przede wszystkim za pośrednictwem internetu, który ma jakby demotywować odbiorców', *infoagresor* 'osoba, która dopuszcza się infoagresji', *molestator* 'ktoś, kto molestuje kogoś', *pisior* 'członek partii PiS (Prawo i Sprawiedliwość)', *prokrastynator* 'osoba cierpiąca na prokrastynację', *tanatopraktor* 'osoba, która zajmuje się tanatopraksją'.

Grupę sufiksów słowotwórczych o średniej produktywności zamyka **formant -ica**. Utworzono za jego pomocą 7 formacji – 2 z wariantem *-nica*: *kwartalnica* 'dzień, który przypada dokładnie w kwartał, dwa, trzy itd. kwartały po jakimś istotnym wydarzeniu' i *miesięcznica* 'dzień, który przypada dokładnie w miesiąc, dwa, trzy itd. miesiące po jakimś istotnym wydarzeniu' oraz 5 z wariantem *-ownica*: *gałkownica* 'łyżka do nakładania gałek lodów', *googlownica* 'wyszukiwarka internetowa Google', *jogurtownica* 'urządzenie do wytwarzania jogurtu', *kielkownica* 'pojemnik do uprawy kielków', *parownica* 'urządzenie elektryczne służące do prasowania ubrań za pomocą sprężonej pary wodnej'. Znajdują się wśród nich derywat tautologiczny, por. *googlownica*, nazwy subiektów (atrybutywne), por. *kwartalnica*, *miesięcznica* oraz formacje o ogólnym profilu rzeczy z wyeksponowanym w ich treści uczestnikiem obrazowego zdarzenia w roli archetypowej instrumentu, por. *gałkownica*, *jogurtownica*, *kielkownica*, *parownica*.

Oprócz opisanych wyżej formantów w neologizmach słowotwórczych zebranych w OJ UW produktywne są jeszcze następujące sufiksy (na poziomie inwariantów) należące do trzeciej strefy aktywności: **-euta** (*alpakoterapeuta*, *bajkoterapeuta*, *delfinoterapeuta*, *kynoterapeuta*, *zoofizjoterapeuta*), **-ada** (*hejterada*, *kartoniada*, *poczyliada*, *remontada*, *sasinada*), **-ara** (*jesieniara*, *pisiera*,

pomponiara, rzepiara, tipsiara), **-owe** (*kosiniakowe, kredkowe, ołówkowe, piórnikowe*), **-ość** (*aseksualność, dodzwaniałość, pijalność, spalarność*), **-eria** (*czekoladeria, jogurteria, spaghettieria*), **-ant** (*amputant i dermatokonsultant*), **-aniec** (*skakaniec*), **-id** (*gazetoid*), **-alia** (*sasinalia*), **-unio** (*starbunio*), **-uszek** (*viagrusek*), **-owy** (*paskowy*), **-owa** (*córkowa*), **-enie** (*hofmanienie*), **-owszczyzna** (*zusowszczyzna*).

2.2. Struktury prefiksalne

Formacje prefiksalne tworzy się przez dodanie do podstawy poprzedzającego ją morfemu słowotwórczego. Wśród badanych neologizmów słowotwórczych znalazło się ich jedynie 20. Utworzono je za pomocą następujących przedrostków: **anty-**: *antybutelka* ‘zwijana butelka wielokrotnego użytku’, *antyfan* ‘męzczyzna zachowujący się w sposób przeciwny do fana, fan negatywny’, *antyfanka* ‘kobieta zachowująca się w sposób przeciwny do fanki, fanka negatywna’, *antygwalty* ‘damskie podkolanówki, pończochy w cielistym kolorze, rzadziej inne części ubrania, np. bielizna, spodenki sportowe, o kroju i funkcjach mających na celu odstraszenie potencjalnego sprawcy gwałtu’, *antykawiarnia* ‘kawiarnia, w której klienci płacą tylko za spędzony w niej czas’, *antysylwester* ‘forma spędzania sylwestra w atmosferze ciszy i skupienia organizowanego przez środowiska zakonne dla osób świeckich’, **de-**: *dekonsumpcja* ‘świadome ograniczenie konsumpcji i usług do poziomu zgodnego z rozsądnymi pojętymi potrzebami jednostki’, **eks-**: *eksurbanizacja* ‘urbanizacja obszarów o mniejszym stopniu rozwoju infrastruktury miejskiej, takich jak przedmieścia i obszary wiejskie’, **kontr-**: *kontrmiesięcznica* ‘miesięcznica będąca wyrazem sprzeciwu wobec innej miesięcznicy’, **post-**: *postklerykalizm* ‘nurt w Kościele katolickim stanowiący krytykę klerykalizmu’, *postpamięć* ‘pamięć potomków generacji, która przeżyła zbiorową traumę, oparta na empatycznym odtwarzaniu doświadczenia tej generacji; pamięć drugiego pokolenia’, **re-**: *repremiera* ‘publiczny pokaz filmu, sztuki teatralnej, opery itp. organizowany zwykle po wielu latach od premiery’, **sub-**: *suburbanizacja* ‘urbanizacja stref podmiejskich’, **super-**: *superbakteria* ‘szczep bakterii odporny na większość leków’, *superjedzenie* ‘jedzenie nieprzetworzone, które uchodzi za szczególnie odżywcze i ma pozytywnie wpływać na zdrowie i samopoczucie’, *superresort* ‘resort powstały w wyniku połączenia dwóch lub większej liczby istniejących wcześniej ministerstw’, *superstulatek* ‘bardzo stary stulatek, żyjący co najmniej dziesięć lat po setnych urodzinach’, *superstulatka* ‘bardzo stara stulatka, żyjąca co najmniej dziesięć lat po setnych urodzinach’, *superżywność* ‘żywność nieprzetworzona, która uchodzi za szczególnie odżywczą i ma pozytywnie wpływać na zdrowie i samopoczucie’.

2.3. Struktury paradygmatyczne

Derywację paradygmatyczną Krystyna Waszakowa definiuje jako „relację słowotwórczą, w której w roli formalnego wykładnika zależności między wyrazem motywującym a motywowanym występuje nie morfem słowotwórczy (ściśle, sufiks), ale morfemy fleksyjne, tzn. końcówki fleksyjne paradygmatu, według którego odmienia się derywat” [Waszakowa 1993: 21–22]. W opisywanych nowych derywatach występuje 16 struktur reprezentujących ten rodzaj stosunku do podstawy. Są to nazwy żeńskie utworzone od męskich: *badziewiara*, *gadźeciara*, *koniara*, określenia subiektów ze względu na typ uprawianej przez nich turystyki: *gastroturysta*, *narkoturysta*, *sakroturysta*, *tanatoturysta*, *wolonturysta*, dziedzinę ich specjalizacji: *psychodermatolog*, *psychodietetyk* oraz wykazywaną postawę: *chrystianofob*, *cyberteolog*, *homofob*, *islamofob*, *klerofob*, *romofob*⁵.

2.4. Struktury prefiksarno-sufiksalne

W strukturach prefiksarno-sufiksalnych wykładnikiem formalnym relacji motywacyjnej są jednocześnie dwa morfemy słowotwórcze znajdujące się po dwóch stronach rdzenia: prefiks i sufiks. Wykorzystane źródło materiałowe dostarcza zaledwie 8 derywatów zawierających formant tego rodzaju: 2 z przedrostkiem **de-** i przyrostkiem **-izacja**: *debizantyzacja* dosł. ‘odbieranie czemuś cech właściwych Bizancjum’, przen. ‘działania mające na celu ograniczenie przywilejów wysokich urzędników państwowych’, *depisyzacja* ‘odsunięcie PiS od władzy lub przywrócenie praworządności po zakończeniu rządów PiS’, 3 z przedrostkiem **anty-** i przyrostkiem **-izm**: *antyizraelizm* ‘postawa niechęci lub wrogości wobec państwa Izrael’, *antykacyzm* ‘postawa sprzeciwu wobec polityki Jarosława Kaczyńskiego’, *antykorwinizm* ‘postawa sprzeciwu wobec poglądów polityka Janusza Korwin-Mikkego’, 1 z przedrostkiem **anty-** i przyrostkiem

5 Przyjmuję dla części powyższych derywatów następujące parafrazy słowotwórcze: *gastroturysta* ‘osoba uprawiająca gastroturystykę’, *narkoturysta* ‘osoba uprawiająca narkoturystykę’, *sakroturysta* ‘osoba uprawiająca sakroturystykę’, *tanatoturysta* ‘osoba uprawiająca tanatoturystykę’, *wolonturysta* ‘osoba uprawiająca wolonturystykę’, *psychodermatolog* ‘specjalista w zakresie psychodermatologii’, *psychodietetyk* ‘specjalista w zakresie psychodietetyki’, *chrystianofob* ‘osoba, której postawę cechuje chrystianofobia’, *cyberteolog* ‘duchowny działający w ramach cyberteologii’, *homofob* ‘osoba, której postawę cechuje homofobia’, *islamofob* ‘osoba, której postawę cechuje islamofobia’, *klerofob* ‘osoba, której postawę cechuje klerofobia’, *romofob* ‘osoba, której postawę cechuje romofobia’. Za takim sposobem interpretacji leksemów przemawiają ich definicje z OJ UW (w przypadku leksemów *gastroturysta*, *narkoturysta*, *tanatoturysta*, *psychodermatolog*, *psychodietetyk*, *tanatoturysta*, *wolonturysta*). Podobna analiza pozostałych wyrazów pozwala jednolicie ująć motywację słowotwórczą całej tej grupy nazw subiektów, a więc zastosować bardziej ekonomiczny opis – dlatego właśnie zdecydowałem się na ten wybór.

(wariantem) **-owiec**: *antycovidowiec* ‘osoba, która neguje istnienie pandemii COVID-19’, **1 z przedrostkiem *anty-* i przyrostkiem *-acz***: *antyszczekacz* ‘urządzenie elektroniczne pozwalające odczytać psa uporczywego szczekania’, oraz **1 leksem z przedrostkiem *post-* i przyrostkiem *-arność***: *postdyscyplinarność* ‘wzajemne przenikanie się modeli teoretycznych oraz kierunków badań w dyscyplinach w obrębie nauk humanistycznych, które tworzy zupełnie nową jakość naukową’.

3. Zakończenie

Słowotwórstwo jest dzisiaj dynamicznie rozwijającą się i różnorodną dyscypliną językoznawstwa o dużym dorobku i długiej tradycji. Choć współcześnie pod względem metodologicznym nadal centralne miejsce zajmuje w nim strukturalizm, współlistnieją obok niego rozmaite inne nurty realizujące w różnym stopniu zaawansowania odrębne programy badawcze: słowotwórstwo gniazdowe, generatywizm, kognitywizm, pragmatyka lingwistyczna i badania aktywności systemu derywacyjnego. Niniejszy artykuł wpisuje się w ostatni z nich. Stanowi on pierwszą część cyklu publikacji poświęconych 1117 neologizmom słowotwórczym zgromadzonym w *Obserwatorium Językowym Uniwersytetu Warszawskiego* (na materiale haseł opracowanych do końca lutego 2022 roku) i przynosi analizę 572 nowych rzeczownikowych wyrazów pochodnych zawierających jeden temat słowotwórczy, które zostały wyekscerpowane z zasobu haseł wykorzystanego słownika.

Wnioski z przeprowadzonych badań są następujące. Wśród opisywanych 572 nowych substancywnych derywatów prostych można wyodrębnić 529 struktur sufiksalnych (92,48%), 19 prefiksalnych (3,32%), 16 paradygmatycznych (2,80%) oraz 8 prefiksально-sufiksalnych (1,40%). Utworzono je za pomocą sufiksów (37): *-acz*, *-ada*, *-ak*, *-anie*, *-aniec*, *-anin*, *-ant*, *-ara*, *-arz*, *-ek*, *-enie*, *-er*, *-eria*, *-euta*, *-ia*, *-ica*, *-id*, *-ik*, *-ing*, *-ista*, *-izm*, *-izna*, *-ja*, *-ka*, *-nia*, *-or*, *-ość*, *-owa*, *-owe*, *-owy*, *-(ow)ec*, *-owicz*, *-oza*, *-(ów)ka*, *-stwo*, *-um*, *-unio*, prefiksów (8): *anty-*, *de-*, *eks-*, *kontr-*, *post-*, *re-*, *sub-*, *super-*, formantów paradygmatycznych (3): włączających do deklinacji męskiej, żeńskiej i mieszanej, a także wykładników nieciągłych (5): *de-* + *-izacja*, *anty-* + *-izm*, *anty-* + *-owiec*, *anty-* + *-acz* oraz *anty-* + *-arność*.

Jeśli chodzi o kierunki rozwojowe systemu słowotwórczego polszczyzny, które znalazły swoje odzwierciedlenie w analizowanych leksemach motywowanych, trzeba wymienić tendencje do skrótu, precyzji, internacjonalizacji oraz eksploatowania rzadkich podstaw. Pierwsza z nich przejawia się w uniwerbizacji za pomocą sufiksów *-(ów)ka*, *-(ow)ec* oraz *-ak*, powoływaniu do życia struktur o skondensowanym znaczeniu z przyrostkami *-oza* i *-izm*, a także posługiwaniu się formantami niepowodującymi alternacji morfonologicznych, np.

-(ów)ka, -(ow')ec, -er, -oza. Druga odzwierciedliła się w wykorzystywaniu formantów wyrazistych pod względem funkcjonalnym, por. cząstki -*anin*, -*arium*, -*nia*, -*izacja* // -*yzacja*, -*oza*. Przejawem trzeciej było przede wszystkim używanie afiksów obcego pochodzenia, zarówno inicjalnych: *anty-*, *de-*, *eks-*, *kontr-*, *post-*, *re-*, *sub-*, *super-*, jak i finalnych: -*acja*, -*ada*, -*arium*, -*er*, -*eria*, -*euta*, -*id*, -*ing*, -*ista*, -*izm*, -*or*, -*oza*. Czwarta tendencja uwidoczniła się w aktywności nazw własnych i skrótowców jako baz derywacyjnych, por. np. *allegrowicz*, *antyizraelizm*, *bibling*, *depisyzacja*, *skajpowicz*.

Konkludując, można skonstatować, że wśród opisanych neologizmów rzeczownikowych motywowanych przez jedną podstawę słowotwórczą dominują struktury sufiksalne, a najwyższą aktywnością spośród wszystkich wyodrębnionych z badanego materiału wykładników formalnych wykazały się przyrostki -*ka*, -(ów)ka oraz -(ow')ec.

Bibliografia

Słowniki

Kłosińska Katarzyna i in., red. (2022), *Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego. Najnowsze słownictwo polskie*, <https://nowewyrazy.uw.edu.pl> [dostęp: 30 czerwca 2022].

Literatura

Chruścińska Krystyna (1975), *Rzeczownikowe neologizmy słowotwórcze w języku prasy (derywaty proste)*, „Poradnik Językowy”, nr 10, s. 560–567.

Chruścińska Krystyna (1976), *Nowe wyrazy złożone w języku polskiej prasy. Część I*, „Poradnik Językowy”, nr 10, s. 438–445.

Chruścińska Krystyna (1977), *Nowe wyrazy złożone w języku polskiej prasy. Część II*, „Poradnik Językowy”, nr 1, s. 19–27.

Dyzak Andrzej (2014), *Neologizmy słowotwórcze w internetowym słowniku „Vasisdas”*, w: *Słowotwórstwo dawne i współczesne. Materiały szóstej konferencji językoznawczej poświęconej pamięci profesora Bogusława Krei*, red. Ewa Rogowska-Cybulska, Ewa Badyda, Gdańsk, *Wokół Słów i Znaczeń*, t. 6, s. 50–72.

Jadacka Hanna (2001), *System słowotwórczy polszczyzny (1945–2000)*, Warszawa.

Jadacka Hanna (2005), *Kultura języka polskiego. Fleksja, słowotwórstwo, składnia*, Warszawa.

Grzegorzczkowska Renata, Laskowski Roman, Wróbel Henryk, red. (1998), *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, Warszawa.

- Kudra Barbara (2013), *Słowotwórstwo w ostatnim siedemdziesięcioleciu*, w: *70 lat współczesnej polszczyzny. Zjawiska – procesy – tendencje. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Janowi Mazurowi*, red. Anna Dunin-Dudkowska, Agata Małyńska, Lublin, s. 231–238.
- Mycawka Mirosława (2001), *Produktywne formanty słowotwórcze we współczesnej polszczyźnie (wybrane zagadnienia)*, w: *Współczesna leksyka*, cz. 2, red. Kazimierz Michalewski, Łódź, s. 16–23.
- Ochmann Donata (2004), *Nowe wyrazy złożone o podstawie zdeintegrowanej*, Kraków.
- Ochmann Donata (2013), *Słowotwórstwo najmłodszej polszczyzny*, w: *Słowotwórstwo w różnych odmianach języka. Materiały piątej konferencji językoznawczej poświęconej pamięci profesora Bogusława Krei*, red. Ewa Badyda, Jolanta Maćkiewicz, Ewa Rogowska-Cybulska, Gdańsk, *Wokół Słów i Znaczeń*, t. 5, s. 153–164.
- Satkiewicz Halina (1969), *Produktywne typy słowotwórcze współczesnego języka ogólnopolskiego*, Warszawa.
- Satkiewicz Halina (1976), *O niektórych innowacjach słowotwórczych w polszczyźnie XX wieku*, w: *Z problemów współczesnych języków i literatur słowiańskich. Materiały z Konferencji Uniwersytetu Warszawskiego i Uniwersytetu Karola dla uczczenia trzydziestolecia PRL i trzydziestej rocznicy wyzwolenia Czechosłowacji*, red. Józef Magnuszewski i in., Warszawa, s. 111–121.
- Satkiewicz Halina (1981), *Innowacje słowotwórcze w powojennym trzydziestoleciu*, w: *Współczesna polszczyzna. Wybór zagadnień*, red. Halina Kurkowska, Warszawa, s. 130–155.
- Sękowska Elżbieta (2012), *Neologizmy słowotwórcze we współczesnej polszczyźnie (wybrane tendencje)*, „Eslavística Complutense”, nr 12, s. 97–103. DOI: https://doi.org/10.5209/rev_ESLC.2012.v12.38728.
- Tambor Jolanta (2014), *Nowe formacje w polszczyźnie na przełomie stuleci. Przemiany w polskim słowotwórstwie*, w: *Język polski – 25 lat po Przełomie / Die polnische Sprache – 25 Jahre nach der Wende*, red. Dennis Scheller-Boltz, Hildesheim, s. 117–134.
- Waszakowa Krystyna (1993), *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki z formantami paradygmatycznymi*, Warszawa.
- Waszakowa Krystyna (1994), *Tendencje rozwojowe w słowotwórstwie polszczyzny końca XX wieku*, w: *Przemiany współczesnej polszczyzny. Materiały konferencji naukowej, Opole 20–22.09.1993 r.*, red. Stanisław Gajda, Zbigniew Adamiszyn, Opole, s. 53–60.
- Waszakowa Krystyna (2001), *System słowotwórczy*, w: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Język polski*, red. Stanisław Gajda, Opole, s. 88–107.
- Waszakowa Krystyna (2005), *Przejawy internacjonalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny*, Warszawa.

Mateusz Rybarski

Polish Derivational Neologisms in *Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego* (Language Observatory of University of Warsaw) (on the Basis of Entries Compiled to the End of February 2022). Part 1: Substantival Derivatives

This article constitutes the first part of paper cycle devoted to 1,117 Polish derivational neologisms in *Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego* (Language Observatory of University of Warsaw). Its aim is to present and analyze 572 new substantival derivatives in the Polish language. The author divides them into groups of derivational neologisms created by the use of the same formative technique and affix. He states that 529 of them were formed by the use of 37 suffixes, 19 – with 8 prefixes, 16 – by the change of paradigm and 8 – by adding prefix and suffix simultaneously. The study concludes that the biggest class of described new substantival derivatives in contemporary Polish language consists of suffixal structures. As for morphemes used to create them, suffixes *-ka*, *-(ów)ka* and *-(ow)ec* turned out to be the most productive.

KEYWORDS: contemporary Polish language; word formation; derivational neologisms; productive affixes; Language Observatory of University of Warsaw.

mgr Mateusz Rybarski – Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; zainteresowania badawcze: słowotwórstwo synchroniczne, zwłaszcza modelowanie aktywności systemu słowotwórczego współczesnego języka polskiego; frazeologia, głównie badanie innowacji frazeologicznych; semantyka leksykalna, metaleksykografia, teoria języka.